

Авторська редакція від Владислава Герасименка Рішення КС про тлумачення статті 151-2 Конституції (щодо оскарження актів КС)

Автор: Владислав Герасименко

Організація: Конституційний Суд України

Видання: Конституціоналіст · 2025

Дата публікації: 2025-05-22

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/avtorska-redaktsiia-vid-vladyslava-herasymenka-rishennia-ks-pro-tlumachennia-statti-151-2-konstytutsii-shchodo-oskarzhennia-aktiv-ks/>

Відомості про автора

Владислав Герасименко

Анотація

РІШЕННЯ

ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

У СПРАВІ ЩОДО ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ

СТАТТІ 151² КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

(СПРАВА ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ

АКТІВ КСУ З ПИТАНЬ ОБРАННЯ ГОЛОВИ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ, НАДАННЯ ЗГОДИ НА

ЗАТРИМАННЯ АБО УТРИМУВАННЯ ПІД ВАРТОЮ

ЧИ АРЕШТОМ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ,

УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ З ПОСАДИ)

Рішення № 1-р/2025 Від 22.05.2025 Справа № 1–80/2020(4165/19)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ 4

ВСТУП 5

ВИСНОВКИ ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОДАННЯ 10

I. Висновки щодо відповідності подання процесуальним вимогам Конституції та Закону «Про КС»

..... 10 А) Суб'єкт права на конституційне подання 10 II. Висновки
щодо відповідності подання матеріальним (субстантивним) вимогам Конституції та Закону «Про КС»

..... 11 А) Конкретний припис Конституції, який потребує тлумачення КС

..... 11 Б) Обґрунтування підстав, які спричинили потребу в наданні

офіційного тлумачення Зasadничого українського Закону (певного його припису)	
.....	12

ПОЗИЦІЇ УЧАСНИКІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО

ПРОВАДЖЕННЯ..... 13

I. Аргументи заявників	13	II. Аргументи, викладені в <i>juris doctorum opinion</i> (позиціях авторитетних докторів права), які подані до Конституційного Суду	16
------------------------------	----	---	----

1) Інститут держави та права імені

В. М. Корецького НАН України	16
------------------------------------	----

2) Національний юридичний університет імені

Ярослава Мудрого	20
------------------------	----

3) Київський національний університет імені

Тараса Шевченка	23
-----------------------	----

4) Національний університет «Одеська

юридична академія»	27
--------------------------	----

5) Ужгородський національний університет

6) Донецький національний університет імені

Василя Стуса	32
--------------------	----

ЮРИДИЧНА ПОЗИЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

.....	34	I. Офіційна конституційна доктрина (конституційна юриспруденція) щодо тлумачення припису статті 151 ² Конституції	34	II. Офіційна конституційна доктрина (конституційна юриспруденція) щодо тлумачення припису статті 151 ² Конституції з погляду доктрини «непорушності матеріального ядра Зasadничого Закону»	46
-------	----	--	----	---	----

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

Верховний Суд Об'єднаних Штатів Америки — ВС ОША Європейський суд з прав людини — Страсбурський Суд, ЄСПЛ Закон «Про Конституційний Суд України» — Закон «Про КС», Закон «Про Конституційний Суд» Конвенція про захист прав людини та засадничих свобод 1950 року — ЄКПЛ, Конвенція Конституційний Суд України — Конституційний Суд, КС Конституція України від 28.06.1996 — Конституція, Зasadничий Закон

Конституційний Суд України, засідаючи к олегією суддів Великої палати, до складу якої входять: Герасименко Владислав (голова засідання, доповідач), Альбукерк де Пінту Паулу, Барак Аарон, Лорд Бінгем Томас, Голмс Олівер Венделл молодший, Ґарлицький Лех, Лорд Ґейл Бренда, Ґінзберг Рут, Зімельє Інета, Кардозо Бенджамін, Кассен Рене, Лімбах Юта, Маршалл Джон, Нуссбергер Ангеліка, О'лірі Шиофра, Познер Річард, Скалія Антонін, Шайо Андраш, розглянула на пленарному засіданні справу щодо надання офіційного тлумачення статті 151² Конституції та у с т а н о в и л а:

ВСТУП

1. Правове питання, порушене у цій справі перед

українським органом конституційної юрисдикції,

стосується потреби надання Конституційним Судом офіційного тлумачення статті 151² Зasadничого Закону, згідно з якою «рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними й не можуть бути оскаржені».

2. КС мусить нагадати, що досить тривалий час

(понад 20 років) під час становлення Української держави як конституційної демократії в її Зasadничому Законі містилася норма про те, що (1) з питань, які стосуються розгляду справ про відповідність Конституції (конституційність) законів та інших правових актів Національної (Верховної) Ради; актів Президента, актів Кабінету Міністрів, правових актів Національної (Верховної) Ради Автономної Республіки Крим, (2) а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними та не можуть бути оскаржені [стаття 150(2) Зasadничого Закону в редакції, чинній з 28.06.1996 по 29.09.2016].

3. Проте Закон від 02.06.2016 № 1401 -VIII «Про

внесення змін до Конституції» (щодо правосуддя) (набув чинності 30.09.2016) концептуально змінив архітектуру побудови судової влади, з композиційної моделі якої був вилучений Конституційний Суд, а також модифікував певні приписи Розділу XIII Зasadничого Закону. У новій редакції згаданого Розділу Конституції засада процесуальної незалежності Конституційного Суду тепер втілена у приписі статті 151 2 Зasadничого Закону, згідно з якою, як ми вже зазначили вище, рішення та висновки, ухвалені КС, є обов'язковими, остаточними й не можуть бути оскаржені.

4. Отже, конституцієдавець у названій нормі, окрім

того, що до переліку актів КС, які є остаточними, обов'язковими та не можуть бути оскаржені, додав висновки КС, що він їх ухвалює з питань

превентивного конституційного контролю щодо законопроектів про внесення змін до Конституції, використав під час конструювання відповідної норми ще й синтагму «рішення, ухвалені Конституційним Судом України», яка, на відміну від формулювання, використаного у первинній редакції Конституції, вже не містить формального зв'язку з колом питань, за наслідками розгляду яких Конституційний Суд ухвалює акти в формі рішення.

5. І саме з огляду на зазначені текстуальні

трансформації конституційної формули щодо переліку актів, які ухвалює КС, 2019 року суб'єкт права на конституційне подання — 49 народних депутатів України — порушив перед Конституційним Судом питання щодо надання КС офіційного тлумачення припису статті 151 2 Конституції (у редакції Закону від 02.06.2016 № 1401-VIII).

6. Заявники просять надати офіційне тлумачення

припису статті 151 2 Зasadничого українського Закону в контексті того «які саме рішення Конституційного Суду не можуть бути оскаржені: будь-які рішення, що їх ухвалює Конституційний Суд України на своїх засіданнях, зокрема у формі постанов на спеціальних пленарних засіданнях, зокрема, з питань обрання Голови Конституційного Суду, надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом судді Конституційного Суду, ухвалення рішення про звільнення судді Конституційного Суду з посади; чи лише рішення з питань, пов'язаних зі здійсненням конституційного провадження за наслідками розгляду справ за конституційними поданнями, конституційними зверненнями та конституційними скаргами».

7. У цій справі перед Конституційним Судом постала

потреба відповісти на такі запитання:

7.1. як потрібно тлумачити статтю 151² Конституції з погляду її семантичного прочитання?; 7.2. які ознаки вирізняють «судовий акт» КС, що наділений конституційним імунітетом, із загальної когорти актів, що їх ухвалює Конституційний Суд?;

7.3. чи мають конституційний імунітет акти Конституційного Суду про (1) обрання Голови КС, (2) надання згоди на залучення (притягнення) до кримінальної відповідальності, тримання під вартою та арешт ом судді КС, а також (3) звільнення судді Конституційного Суду з посади?;

7.4. як «примирити» конституційний імунітет актів, які ухвалює Конституційний Суд, з «вічними конституційними цінностями» [«незмінним (матеріальним) ядром Конституції»] — ціннісною основою конституційного демократичного порядку, зокрема із засадничим правом на судовий захист, гарантованим статтею 55(1) та 55(2) Зasadничого українського Закону?;

8. Відповідаючи на запитання, поставлене у § 7.1,

Конституційний Суд зазначив, що з погляду семантичного прочитання статті 151² Конституції тільки ті акти, які мають форму рішень і висновків Конституційного Суду, що їх КС ухвалив згідно з його передбаченими Конституцією юрисдикційними повноваженнями, є остаточними та не можуть бути оскаржені.

9. Відповідаючи на запитання, означене у § 7.2,

Конституційний Суд зробив висновок, що чинники, які визначають, чи є акти КС «судовими», а отже, й такими, що мають властивий їм конституційний імунітет від оскарження та перегляду, стосуються: (1) характеру самого акта, тобто того, чи належить його ухвалення до тих функцій, які зазвичай виконують судді органу конституційної юрисдикції, та (2) очікувань адресата акта, тобто

того, чи мав він справу з суддями КС безпосередньо «в їхньому суддівському амплуа».

10. Застосувавши наведений тест, КС ствердив, що

(1) обираючи Голову КС, судді Конституційного Суду справді ухвалюють акт, який зазвичай ухвалюють судді органу конституційної юрисдикції, але все ж таки вони роблять це не «у їхньому суддівському амплуа». З огляду на наведене Конституційний Суд переконаний в тому, що такий акт не є «судовим» та, відповідно, не наділений абсолютним імунітетом, бо ж тільки один з двох критеріїв (підстав) вказує на те, що ухвалення КС акта про обрання Голови Конституційного Суду є «судовим актом», чого з погляду офіційної конституційної доктрини (конституційної юриспруденції), сформульованої у цьому Рішенні Конституційного Суду, недостатньо;

(2) надаючи згоду на утримання під вартою та арешт судді КС, судді Конституційного Суду справді ухвалюють акт, який зазвичай ухвалюють судді органу конституційної юрисдикції, але все ж таки вони роблять це не «у їхньому суддівському амплуа». З огляду на наведене Конституційний Суд переконаний в тому, що такий акт не є «судовим» та, відповідно, не наділений абсолютним імунітетом, бо ж тільки один з двох критеріїв (мірил) вказує на те, що ухвалення КС акта про надання згоди на затримання або утримання під вартою чи арешт судді КС є «судовим актом», чого з погляду офіційної конституційної доктрини (конституційної юриспруденції), сформульованої у цьому Рішенні Конституційного Суду, недостатньо;

(3) нарешті, ухвалюючи рішення про звільнення судді КС з посади, судді Конституційного Суду справді ухвалюють акт, який зазвичай ухвалюють судді органу конституційної юрисдикції, але все ж таки вони роблять це не «у їхньому суддівському амплуа». З огляду на наведене Конституційний Суд переконаний в тому, що такий акт не є «судовим» та, відповідно, не наділений імунітетом, бо ж тільки один з двох критеріїв (мірил) вказує на те, що ухвалення КС акта про звільнення судді КС з посади є «судовим актом», чого з погляду офіційної конституційної доктрини (конституційної юриспруденції), сформульованої у цьому Рішенні Конституційного Суду, недостатньо.

11. Відповідаючи на запитання, сформульоване у

§ 7.4, Конституційний Суд підкреслив, що стаття 55(1) та 55(2) української Конституції гарантує доступ до правосуддя особам, що обіймали посаду судді КС, і яких інші судді КС звільнили з відповідної посади, якщо особи, звільнені з посади судді КС, вважають, що порушені їхні права, зокрема, на працю, публічну службу, вільний розвиток своєї особистості, повагу до приватного і сімейного життя. Своєю чергою такі гарантії мають включати не тільки право на порушення справи, а й право на розв'язання судом спору. Питання доступу до суду у таких справах набуває особливої значущості, бо традиційно тут наявна серйозна та справжня суперечка щодо правомірності втручання у цивільні права особи, що стосується або самої

наявності, або обсягу ствердженого цивільного права.

ВИСНОВКИ ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОДАННЯ

I. Висновки щодо відповідності подання процесуальним вимогам Конституції та Закону «Про КС» А) Суб'єкт права на конституційне подання

12. Суб'єктами права на конституційне подання є

Президент, щонайменше сорок п'ять народних депутатів, Верховний Суд, Уповноважений Національної (Верховної) Ради з прав людини,

Рада Автономної Республіки Крим [стаття 52(1) Закону «Про КС»].

13. Як впливає зі змісту конституційного подання та

долучених до нього документів, авторами конституційного подання (скаржниками) є 49 народних депутатів, які твердять про потребу надання КС офіційного тлумачення статті 151² Конституції.

14. Наведене свідчить про те, що 49 народних

депутатів є належним суб'єктом права на конституційне подання в значенні статті 52(1) Закону «Про КС». II. Висновки щодо відповідності подання матеріальним (субстантивним) вимогам Конституції та Закону «Про КС» А) Конкретний припис Конституції, який потребує тлумачення КС

15. У поданні має бути зазначено, з -посеред іншого,

конкретний припис Конституції, який потребує тлумачення Конституційного Суду [стаття 51(4) Закону «Про КС»].

16. Суб'єкт права на конституційне подання — 49

народних депутатів — недвозначно просить Конституційний Суд розтлумачити статтю 151 2 Конституції.

17. За наведеного вище КС висновує, що народні

депутати визначили конкретний припис Конституції, яке належить витлумачити КС. Конституційне подання не містить неузгодженостей або інших матеріальних (субстантивних) вад, які б давали підстави для того, щоб КС сумнівався, що саме припис статті 151² Конституції є тією конституційною матерією, яку суб'єкт права на конституційне

подання просить Конституційний Суд інтерпретувати ex officio. Б) Обґрунтування підстав, які спричинили потребу в наданні офіційного тлумачення Зasadничого українського Закону (певного його припису)

18. Конституційне подання, з -посеред іншого, має

містити обґрунтування потреби надання КС офіційного тлумачення Конституції [стаття 51(4) Закону «Про КС»].

19. Обґрунтовуючи своє конституційне подання 1, 49

народних депутатів твердять про те, що у статті 150 української Конституції (в редакції до 30.09.2016) чітко й недвозначно йшлося про неможливість оскарження тільки рішень Конституційного Суду, ухвалених за наслідками розв'язання питань щодо відповідності Конституції (конституційності) певних правових актів та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів. Запровадивши ж нову статтю 1512 і змінивши статтю 150(2) Конституції, а втім, не вказавши перелік рішень Конституційного Суду, які не можуть бути оскаржені, конституцієдавець створив юридичну невизначеність, яка може бути усунута лише у спосіб офіційного тлумачення Конституційним Судом статті 151 2 Зasadничого Закону. З огляду на наведене суб'єкт права на конституційне подання певен, що для з'ясування питання, які саме рішення Конституційного Суду не можуть бути оскаржені, потрібним є надання КС офіційного тлумачення статті 1512 Конституції.

20. Конституційний Суд зазначає про те, що

обґрунтування, викладене у конституційному 1 Див. текст конституційного подання 49 народних депутатів щодо потреби надання офіційного тлумачення статті 1512 Конституції. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_4165.pdf (дата звернення: 22.05.2025).

поданні, містить конкретні, доречні та важливі аргументи щодо потреби надання офіційного тлумачення припису статті 151 2 української Конституції. За таких обставин Конституційний Суд констатує, що конституційне подання не є очевидно необґрунтованим або неприйнятним з будь-яких інших причин. Тому КС визнає його прийнятним.

ПОЗИЦІЇ УЧАСНИКІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО

ПРОВАДЖЕННЯ I. Аргументи заявників

21. Як твердять 49 народних депутатів, у статті 150

української Конституції (в редакції до 30.09.2016) чітко й недвозначно йшлося про неможливість оскарження тільки рішень Конституційного Суду, ухвалених за наслідками розв'язання питань щодо відповідності Конституції (конституційності) певних правових актів та щодо офіційного тлумачення Конституції й законів. Запровадивши ж нову статтю 1512 і змінивши статтю 150(2) Конституції, а втім, не вказавши перелік рішень Конституційного Суду, які не можуть бути оскаржені, конституцієдавець створив юридичну невизначеність, яка може бути усунута тільки у спосіб офіційного тлумачення Конституційним Судом статті 1512 Зasadничого Закону.

22. Суб'єкт права на конституційне подання вважає,

що стаття 1512 Конституції не обмежує переліком, видами чи певними ознаками рішення Конституційного Суду, які не можуть бути оскаржені. Своєю чергою Законом «Про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя)» стаття 150(1) Конституції була також доповнена пунктом 3 такого змісту: «3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією

України». На думку 49 народних депутатів, тлумачення статей 150 та 151 2 Конституції у їхньому взаємозв'язку приводить до висновку про те, що як і за попередньою редакцією Конституції (до 30.09.2016) не можуть бути оскаржені винятково рішення, ухвалені КС під час виконання повноважень, передбачених статтею 150(1) Конституції. Проте в чинній редакції частини першої статті 150(1) Конституції відбулися істотні зміни щодо обсягу повноважень Конституційного Суду, а відсильний характер статті 150(1) (3) Конституції зобов'язує звертатися до інших приписів Зasadничого українського Закону, що встановлюють повноваження КС, які були розширені з набуття чинності Законом «Про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя)».

23. Окрім того, 49 народних депутатів зауважують, що

реалізуючи повноваження, передбачені статтями 148, 149 та 151 Зasadничого українського Закону, Конституційний Суд ухвалює свої акти у певній формі. А проте Конституція не визначає інших особливих форм рішень Конституційного Суду, окрім висновків, які КС надає у ситуаціях, передбачених статтею 85(1) (25), статтею 137(2), статтями 151, 159 Конституції, статтею 85 Закону «Про КС». Такі форми рішень Конституційного Суду як ухвали, постанови, забезпечувальні накази встановлені тільки Законом «Про Конституційний Суд». За своєю правовою природою обрання голови Конституційного Суду та звільнення з посади судді КС є повністю тотожними іншим актам Конституційного Суду. Отже, на них має поширюватися припис про неможливість

оскарження та остаточність актів КС. Зокрема, згідно зі статтею 39(5) Закону «Про Конституційний Суд» рішення на спеціальному пленарному засіданні ухвалює більшість суддів Конституційного Суду, які беруть у ньому участь,

крім випадків, визначених цим Законом, у формі постанови. Перелік питань, з яких на спеціальних пленарних засіданнях Конституційний Суд може ухвалювати рішення, встановлений статтею 39(2) Закону «Про Конституційний Суд». Цей перелік кореспондує з наведеними вище конституційними повноваженнями Конституційного Суду (обрання Голови КС Суду, надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арешт судді Конституційного Суду, звільнення судді КС з посади). Отже, висновують, що постанови Конституційного Суду з означених питань є рішеннями КС, ухваленими відповідно до його повноважень, а тому такі рішення не можуть бути оскаржені. А втім, відсутність прямої вказівки на конкретний перелік повноважень Конституційного

Суду, у процесі реалізації яких він ухвалює рішення, які не належить оскаржувати, не дає можливості зробити однозначний висновок зі спірного питання.

24. Також зазначають, що під час виконання інших

передбачених Конституцією повноважень Конституційний Суд ухвалює акти у формі постанов з питань, безпосередньо не пов'язаних зі здійсненням конституційного провадження, що за своєю правовою природою більшою мірою є правовими актами індивідуальної дії, які стосуються правового статусу конкретних суддів Конституційного Суду, які з огляду на припис статті 151(2) Конституції мають право на їхнє оскарження. З іншого боку, жодне право не може бути абсолютним і має об'єднуватися прямими приписами Конституції. Рішення Конституційного Суду, ухвалені за наслідками здійснення конституційного провадження, теж може вважатися певною особою протиправним і таким, що порушує її права, утім вона не має права його

оскаржити судовим порядком. Згідно зі статтею 147(2) Конституції діяльність

Конституційного Суду ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, ґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків. Відповідної правової норми у попередній редакції української Конституції (до 30.09.2016) не було.

25. Насамкінець твердять, що із внесенням до

Конституції змін на підставі Закону «Про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя)» законодавець збільшив обсяг повноважень Конституційного Суду, посилив авторитет і незалежність єдиного органу конституційної юрисдикції, що цілком логічно може мати наслідком збільшення кількості видів рішень Конституційного Суду, які не можуть бути оскаржені. Проте для з'ясування питання, які саме рішення Конституційного Суду не можуть бути оскаржені, потрібним, на їхнє переконання, є офіційне тлумачення статті 151(2) Конституції.

Відповідь на це питання, як переконують заявники, є дуже важливою для всієї країни через надзвичайно важливу роль Конституційного Суду у правовій системі держави. II. Аргументи, викладені в *juris doctorum opinion* (позиціях авторитетних докторів права), які подані до Конституційного Суду

1) Інститут держави та права імені

26. «Надаючи науково -експертну оцінку питання,

порушеного у цьому конституційному поданні, зазначимо, що конституційно -правове забезпечення суспільних відносин, які виникають у процесі діяльності Конституційного Суду, реалізації його мети, завдань, функцій та повноважень, а також концептуальне осмислення

сутності, змісту та наслідків цієї діяльності неможливе без адекватного розуміння природи актів Конституційного Суду, адже результати здійснення Конституційним Судом своїх повноважень втілюються в його актах. Через акти Конституційного Суду забезпечується верховенство Конституції в правовій системі України та розв'язуються конституційно -правові конфлікти та спори. Отже, акти Конституційного Суду мають першочергове значення в системі юридичних актів України. Визначення їхніх юридичних властивостей (нормативного або піднормативного характеру, юридичної сили, сфери дії, форми, видів, функцій), а також статусу та компетенції органу конституційного контролю, організаційно-правових форм його діяльності

надає змогу схарактеризувати юридичну природу актів Конституційного Суду. Своєю чергою визначення юридичної природи цих актів є потрібною передумовою підвищення ефективності їхнього регулятивного впливу на суспільні відносини, вдосконалення практики їхнього виконання на території України, та, як наслідок, забезпечення конституційного порядку.

27. Треба зазначити, що поява в системі юридичних

актів України принципово нових за своїм змістом та формою юридичних актів — актів Конституційного Суду — об'єктивно детермінувала потребу адекватного розуміння їхньої правової природи, функціонально -телеологічного призначення, видів у сучасній юридичній доктрині, насамперед у теорії держави та права, конституційному праві та окремих галузевих юридичних науках, яке, як свідчить аналіз відповідних наукових джерел, має неоднозначний характер (див, зокрема: Кельман М. С.

Конституційний контроль як засіб захисту конституцій у національних правових системах континентального права: автореф. дис....канд.

Юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право». К., 2001; Лунь З. До питання про акти Конституційного Суду України. Вибори та демократія. 2008. № 1. С. 29 -33; Марцеляк О. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 4. С. 118-121; Савчин М. В.

Конституційний Суд України як гарант конституційного ладу: автореф. дис....канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право». К., 2003; Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права: доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті модернізації та ефективного конституційного правосуддя: монографія. Київ: Логос, 2012;

Скрипнюк О. В. Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права України. Право України. 2012, № 3/4. С. 404 -410; Сліденко І. Д. Тлумачення Конституції України: питання теорії й практики в контексті світового досвіду: автореф. дис....канд. юрид. наук дисц. 12.00.02 «Конституційне право». Одеса, 2001;

Сліденко І. Д. Феноменологія конституційного контролю. Генеза, природа і позиціонування в контексті аксіологічних, епістемологічних, синергетичних аспектів: монографія. Київ: Істина, 2010; Тесленко М. В. Конституційна юрисдикція в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец.

12.00.02 «Конституційне право». К., 2000; Христова К. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 Теорія та історія держави та права. Історія політ. і правових вчень, Х., 2004 та ін.). Утім, визнаючи дискусійний характер доктринальних підходів щодо правової природи, видів, функцій актів Конституційного Суду України та наявність недоліків класифікації та конституційно-правового забезпечення реалізації

цих актів на практиці (свідченням тому є, зокрема, те, що у теперішній редакції Конституція вживає термінопоняття «рішення» щодо актів Конституційного Суду як родове, на відміну від редакції під час її ухвалення, вважаємо за потрібне зробити низку застережень щодо змістової характеристики конституційного подання 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення приписів статті 1512 Конституції.

28. Варто звернути увагу на те, що за своїм змістом

питання, порушені у цьому поданні, пов'язані переважною мірою з проблемами застосування відповідних право приписів Конституції, а не їхнього тлумачення. Це значною мірою стосується як приписів статті 151 2 Конституції та загалом конституційних норм, які регламентують діяльність Конституційного Суду в чинній редакції Конституції, так і в аспекті їхнього порівняння з відповідними конституційними правоприписами у редакції 1996 року. Застосування правових норм — це «своєрідний процес (процедура), який регламентується спеціальними процедурно процесуальними нормами та підпорядковується певним загальним вимогам (законність, обґрунтованість, доцільність), які забезпечують правомірність, справедливість та ефективність

правозастосовної діяльності» (див. Рабінович П. М. Застосування правових норм. / Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. О. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2007. С. 286). На підставі цього є певні сумніви щодо наявності підстав для відкриття справи.

Також слід звернути увагу на те, що характер та зміст питань, порушених у конституційному поданні 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення приписів статті 151 2 Конституції, значною мірою породжують свого роду «конфлікт інтересів». Адже яке б рішення не ухвалив Конституційний Суд по суті відповідних питань за

цим поданням, природно виникає ситуація, коли суд виступає суддею у своїй справі, особливо щодо можливості або неможливості оскарження актів Конституційного Суду з «питань обрання Голови Конституційного Суду, надання згоди на затримання або утримання під вартою чи арештом судді Конституційного Суду, ухвалення рішення про звільнення судді Конституційного Суду з посади». Ці питання мають особливо «статусне» значення як для чинного на сьогодні складу суддів Конституційного Суду, так і в контексті статусу колишніх суддів Конституційного Суду. Зважаючи на зазначене, вважаємо, що є застереження, які свідчать про потенційну можливість виникнення конфліктної ситуації, за якої є загрози щодо об'єктивності рішення, його

політизації тощо».

2) Національний юридичний університет імені

Ярослава Мудрого

29. «Що стосується суті поставлених в

конституційному поданні проблем, то їх варто розділити на дві частини. Перша частина пов'язана з переліком повноважень Конституційного Суду, а друга — власне з проблемою обов'язковості, остаточності й неможливості оскарження рішень та висновків Конституційного Суду.

30. <...> законодавець в Законі «Про КС» не відніс до

повноважень Конституційного Суду питання щодо надання згоди на затримання або утримання під вартою, обрання зі свого складу на спеціальному пленарному засіданні Голови способом таємного голосування, звільнення з посади судді Конституційного Суду [стаття 145(8), стаття 149(3), стаття 149 1(3) Конституції]. Зрештою, й автори конституційного подання наводять приклади таких «інших повноважень» тільки в одному

вузькому ключі — всі вони зводяться або до обрання Голови Конституційного Суду, або до звільнення судді КС самим Конституційним Судом, надання згоди на затримання судді КС. Насправді перелік «інших повноважень» трохи відмінний. Що ж до названих авторами конституційного подання «прямих повноважень»,

на нашу думку, вони є радше не повноваженнями, а процедурами, пов'язаними з діяльністю Конституційного Суду.

Варто зауважити, що, наприклад, обрання голови Національної (Верховної) Ради так само не віднесене прямо до переліку її повноважень статтею 85 Конституції, і регулюється окремо. Зокрема, відповідно до статті 88 Конституції Національна (Верховна) Рада обирає зі свого складу Голову Національної (Верховної) Ради, Першого заступника і заступника Голови Національної (Верховної) Ради та відкликає їх з цих посад. Причому відповідно до статті 55(2) Конституції Національна (Верховна) Рада здійснює також інші повноваження, які відповідно до Конституції віднесені до її відання. Проте, на нашу думку, включати обрання голови [як Конституційного Суду, так і Національної (Верховної) Ради] до «інших повноважень» цих

органів, що визначені Конституцією, не варто. Під повноваженнями того чи іншого органу влади маються на увазі повноваження, що відображають його роль в державному механізмі. Внутрішньоорганізаційні «повноваження» є радше процедурами, що втілюють ті чи інші гарантії незалежності суддів (способом установаження процедур звільнення судді з посади самим Конституційним Судом або надання згоди на його затримання) або відображають механізм організації нормального порядку роботи (способом установаження процедури обрання Голови тощо). Ці приписи призначені

забезпечувати виконання власне самих повноважень того чи того органу.

31. Своєю чергою — і тут ми переходимо до другої

частини питань, що поставлені в конституційному поданні — відповідна кваліфікація повноважень не є часто ключовою для визначення обов'язковості, остаточності та неможливості оскарження рішень і висновків Конституційного Суду. Дещо раніше (до конституційної реформи щодо правосуддя 2016 року) питання обов'язковості, остаточності та неможливості оскарження рішень Конституційного Суду регулювалося статтею 150 Конституції й безпосередньо пов'язувалося з реалізацією повноважень Конституційного Суду.

Тепер немає пря мої прив'язки до конкретних питань, з яких ухвалюються такі обов'язкові, остаточні й ті, які не можуть оскаржуватися, рішення та висновки Конституційного Суду. Конституція називає тільки форму актів — рішення і висновки, що володіють такими властивостями.

Тому звуження чи розширення самих повноважень Конституційного Суду, кваліфікація тих чи інших питань власне як повноваження, хоч і є важливим питанням, проте відповіді на них безпосередньо не дають розуміння суті обов'язковості, остаточності та неможливості оскарження рішень і висновків, які конкретно акти Конституційного Суду володіють цими властивостями і як ми маємо визначати їхній перелік. Для цього ми маємо з'ясувати, що мається на увазі під рішенням ми та висновками Конституційного Суду.

32. Такі акти як постанови, ухвали, забезпечувальні

накази визначені на рівні Закону. Проте формулювання статті 151 2 Конституції про те, що «рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом, є обов'язковими, остаточними й не можуть бути оскаржені» зовсім не означає, що не може бути інших актів і будь-які акти мають мати статус

рішень або висновків. Отже, з цих позицій саме (і тільки) рішення та висновки Конституційного Суду є обов'язковими, остаточними та не можуть бути оскаржені. Перелік питань, з яких ухвалюються рішення, а з яких — висновки, визначений у Законі «Про Конституційний Суд». Інші акти такого статусу не мають. Підстав вважати, що конституцієдавець хотів надати статус неможливості оскарження будь-яким актам Конституційного Суду, немає. <...> формулювання статті 151 2 Конституції вказує радше на вузьке розуміння рішень як конкретних форм (назв) актів Конституційного Суду. Про це свідчить словосполучення «рішення і висновки», а не просто вживання окремого терміна «рішення», яке теоретично могло б розглядатися тоді у вузькому

розумінні. Так само і як відсутність прив'язки до конкретних питань, з яких такі рішення і висновки ухвалюються, а також до конкретних повноважень Конституційного Суду».

3) Київський національний університет імені

33. «На наше переконання, ключ до розв'язання

порушеного питання перебуває в розрізненні та визначення виду тлумачення, яким слід скористатися під час розгляду вказаної справи. Нагадаємо, що за своїм обсягом тлумачення норм права є буквальним, обмежувальним та розширювальним. До того ж йдеться про співвідношення між мовним виразом норми права і результатом її тлумачення (Малишев Б. В.

Застосування норм права: навч. посібн. / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк. За ред. Б. В. Малишева. К.: Реферат, 2010. 260 с.). І в практиці Конституційного Суду використовуються всі вказані види тлумачення.

34. Зокрема, ухвалюючи Рішення від 12.01.2010

№ 1 -рп/2010, КС дійшов висновку, що припис статті 99(3) Цивільного кодексу, за яким «члени виконавчого органу можуть бути у будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків», слід розуміти як право компетентного (уповноваженого) органу товариства у будь-який час і з будь-яких підстав усунути особу (осіб) від виконання обов'язків члена (членів) виконавчого органу за умови, якщо в установчих документах товариства не визначено таких підстав. Усунення члена виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків, яке передбачене статтею 99(3) Цивільного кодексу, не є усуненням працівника в ід роботи в розумінні статті 46 Кодексу законів про працю. Як бачимо, Конституційний Суд у процесі тлумачення

статті 99(3) Цивільного кодексу не вийшов за межі текстуального виразу норми. Отже, було застосоване буквальне тлумачення, за якого зміст правила поведінки, що міститься у нормі права, є таким, що повністю або значною мірою відповідає текстуальному виразу норми.

35. Обмежувальним тлумаченням називають ситуації,

коли внаслідок тлумачення змісту правила поведінки, що міститься у нормі права, виявляється вузьким, ніж текстуальний вираз норми. У Рішенні Конституційного Суду від 09.07.1998 № 12 -рп/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство») обмежувально був витлумачений термін «законодавство», що містився на той час у статті 21(3) Кодексу законів про працю. У згаданій статті Кодексу йшлося про те, що сфера застосування контракту визначається законодавством України.

Конституційний Суд з метою захисту прав працівника обмежив коло суб'єктів, актами яких могла встановлюватися сфера застосування контракту. У резолютивній частині Рішення було

встановлено: «Термін «законодавство», що вживається у статті 21(3) Кодексу законів про працю щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Національною (Верховною) Радою, а також постанови Національної (Верховної) Ради, укази Президента, декрети й постанови Кабінету Міністрів, ухвалені в межах їхніх повноважень та відповідно до Конституції та законів». Отже, Конституційний Суд, погодившись у пункті 3 мотивувальної частини Рішення з тим, що загалом у Кодексі термін «законодавство» вживається для позначення всіх джерел (форм)

права України, а все ж таки щодо статті 21(3) Кодексу звузив значення цього терміна, вилучивши з його змісту нормативно-правові акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, а також колективні і договори (угоди) та інші локальні нормативно-правові акти.

36. У практиці Конституційного Суду є приклади й

розширювальне тлумачення, коли внаслідок тлумачення зміст правила поведінки, що міститься у нормі права, виявляється ширшим, ніж текстуальний вираз норми. Конституційний Суд у Рішенні від 28.04.2010 № 12-рп/2010 (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) продемонстрував розширювальне тлумачення статті 293(1)(2) Цивільного процесуального кодексу стосовно можливості апеляційного оскарження ухвал суду щодо забезпечення позову, а також ухвал щодо скасування забезпечення позову у зв'язку з приписами статті 129(8)(2) та 129(8)(8) Конституції. Зазначений пункт статті 293 Кодексу КС витлумачив як такий, що передбачає право

оскаржувати окремо від рішення суду апеляційним порядком ухвали суду першої інстанції як про забезпечення позову і щодо скасування забезпечення позову, так і ухвали про відмову в забезпеченні позову і скасування забезпечення позову. Своєю чергою буквальний зміст статті 293(1)(2) Цивільного процесуального кодексу в редакції на момент його тлумачення передбачав можливість оскарження тільки ухвал щодо забезпечення позову, а також щодо скасування забезпечення позову.

37. У теорії права наголошується, що розширювальне

або обмежувальне тлумачення повинне здійснюватися з урахуванням трьох правил. По-перше, обмежувальне і розширювальне тлумачення можливе лише у ситуаціях, коли буквальне значення норми права є або абсурдним (суперечить здоровому глузду), або явно не відповідає, вступає у суперечність з іншими нормами, принципами права, метою нормативно правового акта, інституту права, галузі права. По-друге, обмежувально не можуть тлумачитися такі види норм права: 1) норми права, які закріплюють права та свободи людини; 2) норми права, які скасовують або пом'якшують юридичну відповідальність. По-третє, тлумачитися розширювально не можуть такі види норм права:

1) норми права, які встановлюють юридичну

відповідальність; 2) виключні і переліки, які містяться у нормі права; 3) винятки, які містяться у нормі права. До того ж перелічені правила є загальноновизначеними ще з часів римського права, їхнє дотримання унеможливило б зловживання як розширювальним, так і обмежувальним тлумаченням, запобігало б порушенню прав і свобод суб'єктів права та невинуватому звуженню або розширенню змісту правила поведінки стосовно його текстуального закріплення (Малишев Б. В.

Застосування норм права: навч. посібн. /

Б. В. Малишев, О. В. Москалюк. За ред. Б. В. Малишева. К.: Реферат, 2010. 260 с.). Зважаючи на викладене, вважаємо, що норма статті 1512 Конституції потребує обмежувального тлумачення: не можуть бути оскаржені і тільки ті рішення Конституційного Суду, які пов'язані зі здійсненням конституційного провадження за наслідками розгляду справ за конституційними поданнями, конституційними зверненнями чи конституційними скаргами».

4) Національний університет «Одеська юридична

академія»

38. «Логічний та граматичний аналіз змісту статті 150

Конституції в редакції від 28.06.1996, зокрема приписів частини першої та другої цієї статті Зasadничого Закону, дає обґрунтовані підстави стверджувати, що загальнообов'язковий та остаточний характер рішень Конституційного Суду, який виключає можливість їхнього оскарження, безпосередньо зумовлений винятковими юрисдикційними повноваженнями органу конституційної юрисдикції. До того ж згідно з Рішенням Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Президента щодо офіційного тлумачення приписів частини другої статті 158 та статті 159 Конституції від 09.06.1998 № 8-рп/98 рішення і висновки Конституційного Суду є однаково обов'язковими до виконання.

Конституційний Суд у зазначеному Рішенні, серед іншого, вказав, що «висновок Конституційного Суду матиме значення гарантії додержання визначеного порядку внесення змін до Конституції та стабільності

Конституції тільки за умови його обов'язковості для Національної (Верховної) Ради» (абзац дев'ятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення). Відповідно, під час внесення змін до Конституції щодо правосуддя, які набули чинності

30.09.2016, причинний зв'язок між змістом і формою юрисдикційних повноважень Конституційного Суду був збережений і відтворений у приписі статті 1512 Конституції в редакції Закону від 02.06.2016 № 1401–VIII, а саме: «рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом, є обов'язковими, остаточними й не можуть бути оскаржені».

39. Наведений висновок також підтверджується

телеологічним (цільовим) тлумаченням приписів статті 151 2 Конституції в редакції Закону від 02.06.2016 № 1401–VIII. Як прямо вказано у Пояснювальній записці від 26.01.2016 № 3524 до проекту Закону «Про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя)»: «У законопроекті пропонується закріпити, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом, є обов'язковими, остаточними та не можуть бути оскаржені. А отім, обов'язковість рішень не залежить від сутності рішення чи висновку, визнання конституційним чи неконституційним того, чи іншого акту. Крім цього, якщо рішення Конституційного Суду є обов'язковим до виконання, то висновки можуть бути або обов'язковими до виконання, або обов'язковими до розгляду, залежно від сутності

висновку, який вимагається від Конституційного Суду іншими нормами Конституції України».

40. Системний аналіз приписів Конституції в редакції

Закону України від 02.06.2016 № 1401–VIII та інших правових актів стосовно порушеного у конституційному поданні питання так само засвідчує причинний зв'язок між змістом і формою юрисдикційних повноважень Конституційного Суду, тими юридичними властивостями, які закріплені за рішеннями та висновками Конституційного Суду. Зокрема, системне тлумачення приписів статті 85(1) (28), статей 150, 151, 151 1, 151 2, 159 Конституції в редакції Закону від 02.06.2016 № 1401–VIII

свідчить, що за результатами здійснення повноважень Конституційний Суд ухвалює рішення та надає висновки. Наприклад, приписами статті 151(1) Конституції в редакції Закону України від 02.06.2016 № 1401–VIII прямо визначено, що за результатами встановлення відповідності Конституції чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Національної (Верховної) Ради для надання згоди на їхню обов'язковість, Конституційний Суд надає висновки.

41. Так само системне тлумачення Закону від

13.07.2017 № 2136–VIII «Про Конституційний Суд», зокрема щодо порядку та форми здійснення юрисдикційних повноважень Конституційного Суду, у контексті Конституції України в редакції Закону від 02.06.2016 № 1401 –VIII свідчить про чітке виокремлення рішень та висновків Конституційного Суду, наділення їх особливими юридичними властивостями. Зокрема, згідно з приписами статей 83–85, 88 –90 Закону № 2136– VIII Конституційний Суд іменем України ухвалює рішення, надає висновки на закритій частині пленарного засідання Сенату, Великої палати поіменним голосуванням суддів Конституційного Суду. До того ж резолютивна частина і рішень, і висновків Конституційного Суду обов'язково має містити зазначення про те, що вони є

обов'язковими, остаточними та такими, що не можуть бути оскаржені. Разом з цим Закон № 2136–VIII виокремлює й інші акти Конституційного Суду, зокрема, не пов'язані із конституційним провадженням. У такому разі відповідно до статті 83(2) Закону № 2136 –VIII Конституційний Суд ухвалює акти у формі постанови. Згідно з і статтею 39(1) та (5) Закону № 2136–VIII розв'язання питань, пов'язаних з організаційною діяльністю, здійснюється на спеціальних пленарних засіданнях і засіданнях

Конституційного Суду та втілюється у правовій формі постанови Конституційного Суду. Отже, постанова Конституційного Суду – це правовою формою втілення внутрішньо організаційних повноважень Конституційного Суду, які, відповідно, не пов'язані із конституційним провадженням у справах конституційної юрисдикції.

42. Ані Конституція, ані Закон № 2136 –VIII в жодн їй

ситуації прямо не поширюють юридичні властивості рішень та висновків Конституційного Суду на інші види актів Конституційного Суду. А втім, постанови Конституційного Суду (з питань обрання Голови та заступник Голови Конституційного Суду, надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом судді Конституційного Суду, ухвалення рішення про звільнення судді Конституційного Суду) при нципово відрізняються від усіх інших, визначених статтею 83 Закону № 21306–VIII актів, оскільки а) не пов'язані із конституційним провадженням у справах конституційної юрисдикції; б) виступають правовою формою втілення внутрішньо організаційних повноважень Конституційного Суду. Зазначене може вважатися концептуальним підґрунтям для р озв'язання

питання щодо офіційного тлумачення статті 151 2 Конституції. А проте в контексті тлумачення статті 1512 Конституції відправною точкою є причиновий зв'язок юрисдикційної діяльності Конституційного Суду, що здійснюється в межах конституційного пров адження, і актів, що є їхнім результатом та мають юридичні властивості остаточності й обов'язковості. Визнання таких властивостей за актами Конституційного Суду, які є правовою формою втілення його внутрішньоорганізаційних повноважень, вбачаємо безпідставним та таким, що створює ризики недотримання принципу верховенства права».

5) Ужгородський національний університет

43. «Остаточний характер судових рішень є якісною

характеристикою засади *res judicata* (з лат. «розв'язана справа»), яке дає змогу забезпечити його виконання. Це також пов'язано із загальним характером рішень і висновків КС, як це встановлює стаття 151 2 Конституції. З огляду на специфічний характер юридичної сили рішень і висновків КС *erga omnes* (з лат. «що поширюються на всіх») вони також є віддзеркаленням прямої дії Конституції [стаття 8(3)]. Згідно із засадами юридичної визначеності звичайний учасник правовідносин може сподіватися на майбутнє, що у подібних ситуаціях та за тих самих юридичних підстав суд ухвалюватиме аналогічне рішення, що також впливає із засад справедливості та рівності.

44. Оскільки між статтями 55 і 1512 Конституції є певна

колізія, то вона за загальними правилами інтерпретації має долатися способом внутрішнього узгодження (конкордації). Базовою платформою у процесі розв'язання колізії цих засадничих принципів є балансування між суб'єктивним публічним правом та вимогою остаточності рішення чи висновку. Ця дилема є характеристикою того, чи може Конституційний Суд взагалі переглядати власну юриспруденцію, а також наскільки допустимо застосовувати до рішень КС субсидіярні засоби юридичного захисту.

45. Окрім зазначених у Конституції правових актів –

рішень і висновків – КС ухвалює й інші акти. До них належать ухвали, постанови та забезпечувальні накази. Цілком очевидно, що з огляду на юридичну техніку викладення правил статті 1512 Конституції, вони не поширюються на ухвали, постанови та забезпечувальні накази КС. Зі змісту статті 151 2

Конституції впливає, що цими правовими актами КС забезпечує закінчення розгляду справи по суті й вони виступають юридичною формою забезпечення викладення змісту розв'язання конституційного спору або встановлення конституційно значущ их фактів чи обставин.

Зважаючи на це, немає юридичної невизначеності у статті 151 2 Конституції, оскільки її правила поширюються тільки на правові акти Конституційного Суду, що ними КС остаточно розв'язує питання, які порушені перед Судом.

46. Конституція не визначає форму акта КС з

внутрішньоорганізаційних питань, віддаючи це питання на розсуд законодавця. Відповідно до статті 83 (4) Закону «Про КС» під час розв'язання питань, не пов'язаних з конституційним провадженням, Конституційний Суд ухвалює правові акти у формі постанови. На ці акти КС конституційне правило щодо остаточності та неможливості оскарження не поширюється, оскільки в они не належать ні до рішень, ні до висновків Конституційного Суду.

47. Також слід мати на увазі правила *overruling* (з англ.

«долати попереднє»), які становлять основу для перегляду юриспруденції (юридичних позицій) КС. Стаття 92(2) Закону «Про КС» частково розв'язує проблему у цьому річизі, а тому тут слід також брати до уваги конституційну доктрину.

6) Донецький національний університет імені

Василя Стуса

48. «Рішення Конституційного Суду можуть бути

підсумковими й організаційними. Підсумкові рішення знаменують завершення розгляду КС справ, віднесених Конституцією до його виняткової компетенції. Організаційні рішення є

формою розв'язання організаційних питань функціонування органу конституційної юрисдикції та ухвалюються на пленарних засіданнях Конституційного Суду з питань організації внутрішньої діяльності КС (Про затвердження Регламенту, Положення про Секретаріат. Постійні комісії, Про утворення колегії, Про припинення повноважень судді Конституційного Суду, Про дострокове звільнення з посади Голови КС, його заступників, Про службові відрадженьня суддів).

Окремо варто зазначити про ухвали Конституційного Суду. У певних ситуаціях постановлення процесуальних ухвал також є фінальною стадією конституційного провадження. Проте вважати їх завершальними актами правосуддя нарівні з рішеннями та висновками Конституційного Суду вважаємо за неможливе.

Ухвала суду не містить приписів, пов'язаних з реалізацією основної функції суду конституційної юрисдикції, тобто забезпечення верховенства Конституції як Зasadничого українського Закону.

49. Обов'язковість, остаточність і неможливість

оскарження актів нормативного характеру Конституційного Суду, а саме рішень (підсумкових) та висновків вказують на беззаперечність цих актів, неможливість їхньої зміни чи скасування частково або загалом. З огляду на це такі акти не можуть бути предметом контролю інших органів державної влади, зокрема й тих, на діяльність яких поширюється конституційний контроль відповідно до Зasadничого українського Закону. Будь-яка незгода з цими актами, ухваленими Конституційним Судом, не надає права жодному державному органу ставити під сумнів їхній зміст або надавати правову оцінку їхній відповідності Зasadничому Закону. Недотримання цього принципу призводить до порушення закладених Конституцією засад поділу державної влади,

верховенства права та верховенства Конституції,

наслідком чого є руйнування правової системи. Отже, можна дійти висновку, що оскаржені не можуть бути саме підсумкові рішення і висновки Конституційного Суду, що містять юридичні позиції, спрямовані на зміну чи припинення дії норми права, передбачають досягнення юридичних наслідків, реалізуються за допомогою правових засобів багаторазової дії, не мають чітких часових меж, розраховані на заздалегідь невизначену кількість використань та адресовані неперсоніфікованому колу осіб. Своєю чергою акти індивідуальної дії Конституційного Суду (організаційні рішення, постанови, ухвали, забезпечувальні накази) властивістю неможливості їхнього оскарження не наділені».

ЮРИДИЧНА ПОЗИЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

I. Конституційна юриспруденція (офіційна конституційна доктрина) щодо тлумачення припису статті 151² Конституції

50. Конституційний Суд стоїть на тому, що

«відправною точкою» під час надання конституційного тлумачення є з'ясування та, відповідно, роз'яснення змісту відповідного припису з погляду його семантики. І Засадничий Закон чітко вказує на єдиний орган, який має повноваження авторитетно заявляти про те, як слід розуміти Конституцію, зокрема й семантично.

Цим органом є Конституційний Суд².

51. Для початку КС має надати відповідь на

запитання, яке звучить так: як саме з позиції семантики слід розуміти синтагму «рішення та висновки Конституційного Суду», вжиту у

2 Див. § 84 рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 13.05.2025 № 1-р(І)/2025 у справі № 3-154/2019(3522/19) «В'ячеслав Плескач проти Секретаріату 2 Конституційного Суду». URL: <https://bit.ly/4iXaqvK> (дата звернення: 22.05.2025).

статті 151² Засадничого Закону. Іншими словами, КС має висловитися про те, на які саме акти, ухвалені Конституційним Судом під час здійснення своїх повноважень, встановлених у Конституції, поширюються остаточний характер та неможливість їхнього оскарження з погляду семантичного прочитання статті 151² Засадничого Закону?

52. Синтагма «рішення та висновки Конституційного

Суду» у статті 151² Конституції розрізняє акти Конституційного Суду за формою (рішення і висновки), що уможливорює виснувати, що тільки два види судових актів, які ухвалює КС, є остаточними. Лексема «рішення», використана конституцієдавцем у статті 151² Засадничого Закону, не є загальною та не охоплює всі види актів Конституційного Суду, до яких належать рішення, висновки, ухвали, постанови та забезпечувальні накази КС. За буквального значення слів, використаних під час конструювання статті 151² Конституції, саме форма ухвалення судових актів КС визначає їхній конституційний імунітет. Отже, синтагма «рішення та висновки Конституційного Суду» у статті 151² Конституції в контексті остаточності актів, які

ухвалює КС, стосується саме актів, які мають форму рішень та висновків Конституційного Суду, що їх ухвалює КС для здійснення своїх конституційних повноважень.

53. З наведеного випливає, що конституцієдавець у

статті 151² Конституції не надав однаковий конституційний статус усім актам Конституційного Суду з питань, що належать до його виняткової компетенції, з погляду їхнього імунітету, а саме, що вони «остаточні та не можуть бути оскаржені».

54. Зазначені міркування дають змогу виснувати, що

з погляду семантичного прочитання статті 151²

Конституції тільки ті акти, які мають форму рішень і висновків Конституційного Суду, що їх КС ухвалив згідно з його передбаченими Конституцією юрисдикційними повноваженнями, є остаточними та не можуть бути оскаржені.

55. Водночас Конституційний Суд зазначає, що попри

вказані умовиводи щодо семантичного розуміння словосполучення «рішення та висновки Конституційного Суду», він не буде зупинятися у своєму інтерпретаційному тесті, а натомість перейде до другого кроку, долаючи який в ін висловиться щодо ознак, що вирізняють рішення та висновки як «судові акти» КС, які наділені конституційним імунітетом, із загальної когорти актів, які ухвалює Конституційний Суд. У цій самій змістовній частині КС також сформулює свою юридичну позицію щодо того, чи можуть бути оскаржені акти Конституційного Суду (1) про обрання Голови КС, (2) про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт ом судді Конституційного Суду , а також (3) про звільнення судді КС з посади.

56. Найперше К онституційний Суд застерігає, що

семантичне прочитання статті 151² Засадного Закону не зважає на характер кожного акта КС, тобто залишає осторонь те, що не кожен акт Конституційного Суду може породжувати такий передбачений Конституцією наслідок у сфері повноважень, які здійснює КС, як наділення відповідного акта абсолютною юридичною силою, що не може бути ніким заперечена або підтверджена.

57. Конституційний Суд твердо переконаний, що

чинники, які визначають, чи є акти КС «судовими», а отже, й такими, що мають конституційний імунітет від їхнього оскарження та перегляду, стосуються:

1) характеру самого акта, тобто того, чи

належить його ухвалення до тих функцій, які зазвичай виконують судді органу конституційної юрисдикції; та

2) очікувань адресата акта, тобто того, чи мав

він справу з суддями К онституційного Суду безпосередньо «в їхньому суддівському амплуа».

58. З цих підстав КС дійшов висновку, що статтю 151²

Конституції слід розуміти так: «є остаточною та не можуть бути оскаржені рішення Конституційного Суду, якими Конституційний Суд розв'язує питання щодо: 1) відповідності Конституції (конституційності) законів та інших правових актів Національної (Верховної) Ради, актів Президента, актів Кабінету Міністрів, правових актів Національної (Верховної) Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційного тлумачення Конституції. Також є остаточною та не можуть бути оскаржені висновки Конституційного Суду, якими Конституційний Суд розв'язує питання щодо: 1) відповідності Конституції чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Національної (Верховної) Ради для надання згоди на їхню обов'язковість;

2) відповідності Конституції (конституційність)

питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; 3) дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста порядком імпичменту; 4) відповідності законопроекту щодо внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції».

59. Тож з -поміж усіх актів, які ухвалює

Конституційний Суд, імунітет мають винятково його «судові акти», тобто ті, які містять одразу дві іманентні їм властивості, що їх вище у § 57 прямо назвав Конституційний Суд. Керуючись саме цими двома критеріями (комплексною

підставою), КС повинен з'ясувати, чи ухвалені суддями Конституційного Суду акти (1) про обрання Голови КС, (2) про затримання або утримування під вартою чи арешт або (3) про звільнення судді КС з посади є

такими, що їх можна згідно із наведеним двоступеневим тестом, основою якого є здоровий глузд, назвати «судовими актами» Конституційного Суду, тобто такими, що наділені ознаками конституційного імунітету.

(1.1) Щодо першого різновиду повноважень суддів Конституційного Суду (обрання Голови КС) (i) Перший критерій (підстава)

59. Розв'язуючи питання щодо того, чи є обрання

Голови Конституційного Суду функцією, яку «зазвичай» виконує орган конституційної юрисдикції, Конституційний Суд зважає на те, що в багатьох конституційних порядках ліберально демократичного спрямування конституцієдавці обрали підхід, за яким неможливе обрання Голови Конституційного Суду іншим конституційним актором, ніж самим органом конституційної юрисдикції. Такого підходу дотримують конституційні порядки Боснії та Герцеговини, Болгарії, Данії, Італії, Латвії, Німеччини, Португалії, Румунії, Словенії, Хорватії.

Тож можна стверджувати про переважний консенсус у конституційних ліберальних демократіях щодо наділення саме суддів Конституційного Суду компетенцією обирати очільника органу конституційної юрисдикції. З огляду на це наявні підстави для висновку про те, що судді органів конституційної юрисдикції «зазвичай» обирають Голову КС.

60. Підсумовуючи викладене, КС постулює, що

обрання Голови КС є актом, який «зазвичай» ухвалюють судді органу конституційної юрисдикції. І принагідно КС також зазначає, що такі акти ухвалювали судді конституційних судів

як в Україні, так і закордоном, зокрема й після 30.09.2016. (ii) Другий критерій (підстава)

61. Розв'язуючи питання щодо того, чи діятимуть

судді Конституційного Суду «у їхньому суддівському амплуа», обираючи Голову КС, можна ствердити, що судді КС розглядатимуть це питання тільки тому, що Конституція визначила саме КС як єдиного конституційного актора, який має індивідуальну гегемонію у цій процедурі, а не тому, що судді КС є суддями чи через те, що схвалюючи такий акт, вони говоритимуть або вважатимуть, що вони діють «у своєму суддівському амплуа». Словом, схвалення суддями Конституційного Суду ініціативи про обрання Голови КС не надає акту, який фіксує таке волевиявлення суддів, статусу «судового акта» просто тому, що відповідне питання розглядали особи, які у відповідний момент мали статус судді КС. Тому те, що судді КС як особи,

уповноважені Конституцією обирати Голову КС, роблять це не як особи, «ввібрані у суддівські шати» в значенні Зasadничого Закону, свідчить про відсутність ухваленого «судового акта» в процесі здійснення відповідних повноважень.

62. Отже, обираючи Голову Конституційного Суду,

судді КС справді вчиняють юридичний акт, який «зазвичай» вчиняють судді, але все ж таки вони роблять це не «у їхньому суддівському амплуа». З огляду на це Конституційний Суд переконаний в тому, що такий акт не є «судовим» та, відповідно, не наділений імунітетом, бо ж тільки один з двох критеріїв (мірил) вказує на те, що ухвалення КС акта про обрання Голови Конституційного Суду є «судовими актами», чого з погляду офіційної конституційної доктрини (конституційної юриспруденції), сформульованої у цьому Рішенні Конституційного Суду, недостатньо.

(1.2) Щодо другого різновиду повноважень суддів Конституційного Суду (надання згоди на затримання або утримання під вартою чи арештом судді Конституційного Суду) (i) Перший критерій (підстава)

63. Розв'язуючи питання щодо того, чи є ухвалення

рішення КС про звільнення судді Конституційного Суду функцією, яку «зазвичай виконує суддя», Конституційний Суд твердить, що в багатьох конституційних порядках ліберально демократичного спрямування конституцієдавці обрали підхід, за яким надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом судді Конституційного Суду іншим конституційним актором, ніж самим органом конституційної юрисдикції, неможливе. Такого підходу дотримують конституційні порядки Албанії, Болгарії, Грузії, Боснії та Герцеговини, Німеччини, Італії, Литви, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Хорватії, Швейцарії. Тож можна стверджувати про переважний консенсус у конституційних ліберальних демократіях щодо наділення саме суддів Конституційного Суду

компетенцією надавати згоду на затримання або утримування під вартою чи арештом судді КС. З огляду на це наявні підстави твердити про те, що судді КС «зазвичай» мають конституційну компетенцію надавати згоду на затримання або утримування під вартою чи арештом судді КС.

64. Підсумовуючи наведене, КС постулює, що

надання Конституційним Судом згоди на затримання, утримування під вартою чи арештом судді КС є актом, який «зазвичай» ухвалюють судді органу конституційної юрисдикції. І КС зазначає, що такі акти ухвалювали судді закордонних конституційних судів.

(ii) Другий критерій (підстава)

65. Розв'язуючи питання щодо того, чи діятимуть

судді Конституційного Суду «у їхньому суддівському амплуа», ухвалюючи акт про надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом судді КС, можна ствердити, що судді КС розглядатимуть це питання тільки тому, що Конституція визначила саме КС як єдиного конституційного актора, який має індивідуальну гегемонію у цій процедурі, а не тому, що судді КС є суддями чи через те, що схвалюючи такий акт, вони говоритимуть або вважатимуть, що вони діють «у своєму суддівському амплуа». Словом, схвалення суддями Конституційного Суду ініціативи про надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом судді КС не робить таке волевиявлення суддів КС «судовим актом» просто тому, що відповідне питання розглядали

особи, які у відповідний момент мали статус судді КС. Тому те, що судді КС як особи, яких Конституція наділяє компетенцією надавати згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом, роблять це не як особи, «ввібрані у суддівські шати» в значенні Засадничого Закону, свідчить про відсутність ухваленого «судового акта» в процесі здійснення відповідних повноважень.

66. Отже, надаючи згоду на затримання або

утримування під вартою чи арештом судді КС, судді Конституційного Суду справді вчиняють юридичний акт, який «зазвичай» вчиняють судді, але все ж таки вони роблять це не «у їхньому суддівському амплуа». З огляду на це Конституційний Суд переконаний в тому, що такий акт не є «судовим» та, відповідно, не наділений абсолютним імунітетом, бо ж тільки один з двох критеріїв (мір ил) вказує на те, що ухвалення суддями КС акта про надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом судді Конституційного Суду є «судовими актами», чого з погляду офіційної конституційної доктрини (конституційної юриспруденції),

сформульованої у цьому Рішенні Конституційного Суду, недостатньо. (1.3) Щодо третього різновиду повноважень суддів Конституційного Суду (звільнення судді КС з посади) (i) Перший критерій (підстава)

67. Розв'язуючи питання щодо того, чи є ухвалення

рішення КС про звільнення судді Конституційного Суду функцією, яку «зазвичай» виконує суддя, Конституційний Суд твердить, що в багатьох конституційних порядках ліберально демократичного спрямування конституцієдавці обрали підхід, за яким неможливе звільнення судді Конституційного Суду іншим конституційним актором, ніж самим органом конституційної юрисдикції. Такого підходу дотримують конституційні порядки Албанії, Австрії, Бельгії, Болгарії, Боснії та Герцеговини, Данії, Ісландії, Іспанії, Італії, Латвії, Ліхтенштейну, Мальти, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Франції, Хорватії, Швейцарії, Швеції. Тож можна стверджувати про переважний консенсус у конституційних ліберальних демократіях щодо

наділення саме суддів Конституційного Суду компетенцією звільняти суддю КС з посади. З огляду на це наявні підстави твердити про те, що саме судді органу конституційної «зазвичай» звільняють суддів КС з посади.

68. Підсумовуючи, КС постулює, що акт про

звільнення судді КС з посади є актом, який «зазвичай» ухвалюють судді органу конституційної юрисдикції. І КС зазначає, що такі акти ухвалювали судді органів конституційної юрисдикції як в Україні, так і закордоном, зокрема й після 2016 року.

(ii) Другий критерій (підстава)

69. Розв'язуючи питання щодо того, чи діятимуть

судді Конституційного Суду «у їхньому суддівському амплуа», ухвалюючи акт про звільнення судді КС з посади, можна ствердити, що судді КС розглядатимуть це питання тільки тому, що Конституція визначила саме КС як єдиного конституційного актора, який має індивідуальну гегемонію у цій процедурі, а не тому, що судді КС є суддями чи через те, що схвалюючи такий акт, вони говоритимуть або вважатимуть, що вони діють «у своєму суддівському амплуа». Словом, схвалення суддями Конституційного Суду ініціативи про звільнення судді КС з посади не робить таке рішення «судовим актом» просто тому, що відповідне питання розглядали особи, які у відповідний момент мали статус судді КС. Тому те, що судді КС як особи, уповноважені

Конституцією звільняти суддю КС з посади, роблять це не як особи, «ввібрані у суддівські шати» в значенні Засадничого Закону, свідчить про відсутність ухваленого «судового акта» в процесі здійснення відповідних повноважень.

70. Отже, звільняючи суддю КС з посади, судді

Конституційного Суду справді вчиняють юридичний акт, який «зазвичай» вчиняють судді, але все ж таки вони роблять це не «у їхньому суддівському амплуа». З огляду на це Конституційний Суд переконаний в тому, що такий акт не є «судовим» та, відповідно, не наділений конституційним імунітетом, бо ж тільки один з двох критеріїв (підстав) вказує на те, що ухвалення КС акта про звільнення судді Конституційного Суду з посади є «судовими актами», чого з погляду офіційної конституційної доктрини (конституційної юриспруденції), сформульованої у цьому Рішенні Конституційного Суду, недостатньо.

71. Конституційний Суд наголошує, що такий його

концептуальний підхід також кореспондує з і стандартами, які є конституційною максимою у правопорядку Об'єднаних Штатів Америки —

одній з найбільш стабільних ліберальних демократій у світі.

72. Зокрема, Верховний Суд Об'єднаних Штатів

Америки у справі « Форрестер проти Вайта » (Forrester v. White 3) розв'язував питання щодо того, чи мав суддя право на судовий імунітет, ухваливши рішення про пониження рангу та звільнення з посади пробаційного працівника, стосовно якого він мав управлінську владу.

73. І ВС ОША вважав очевидним, що «суддя Вайт діяв

як адміністратор, коли знизив у ранзі й звільнив Форрестера. Ці дії — як і багато інших, що беруть участь у контролі за працівниками судової влади та нагляді за ефективною роботою суду — могли бути досить важливими для забезпечення потрібних умов надійної роботи судової влади».

Утім оскаржені рішення, за висновком ВС США, «самі собою не були судовими». Цей суд також погодився з позицією судді Познера, за якою «суддю, який наймає чи звільняє з посади пробаційного працівника, не можна суттєво відрізнити від окружного прокурора, що наймає та звільняє помічників районного прокурора, або від будь-якої іншої посадової особи, яка відповідає за ухвалення таких рішень про працевлаштування».

74. Насамкінець ВС ОША наголосив, що «дійти

висновку про те, що оскільки суддя діє в межах своїх повноважень, то такі рішення про взяття на роботу суд ухвалює відповідно до «юрисдикції» або це перетворює їх на «судові акти», означатиме піднести форму вище суті». У підсумку суд виснував, що «суддя Вайт не мав права на абсолютний імунітет за свої рішення про пониження рангу та звільнення Форрестера з посади, яку той обіймав».

З Див. рішення Верховного Суду Об'єднаних Штатів Америки у справі «Форрестер проти Вайта» (Forrester v. White), від 12.01.1988, URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/484/219/> (дата звернення: 22.05.2025).

75. Отже, Верховний Суд Об'єднаних Штатів Америки

запровадив диференційований підхід щодо розуміння природи актів, які ухвалюють суди, розділивши їх на дві групи: (1) ті, якими орган розв'язує порушені перед ним питання, що належать до його повноважень *ratione materiae* (з лат. «коло питань, на які поширюється юрисдикція щодо розгляду суті»), а також (2) ті, якими орган розв'язує питання адміністрування власної діяльності. І якщо акти першої групи мають процесуальний імунітет від перегляду будь-яким органом й у будь-якій формі, то другі ж з погляду принципів конституційної демократії, але й також з позиції здорового глузду можуть бути предметом судового оскарження та їм може надаватися правова оцінка в справедливому й змагальному судовому процесі.

76. Також КС наполягає на тому, що ухвалення

суддями Конституційного Суду актів про кар'єру іншого судді КС (обрання його на посаду Голови Конституційного Суду, надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арешт, звільнення з посади судді КС) не можна вважати «судовим и актами» ще й через відсутність під час їхнього ухвалення того, що є «традиційними атрибутами конституційного судового розгляду». КС переконаний, що поняття того, що таке «судовий акт», неодмінно має брати свій зміст з чиників, які власне й формують імунітет тих актів, що їх ухвалює КС. Ці фактори можна узагальнити так:

«Захищеним недоторканністю повноваженням суддів КС є розгляд всіх справ, що перебувають в межах їхньої юрисдикції і які подаються їм на розгляд, включно зі спірними справами та такими, що викликають в учасників конституційного судового процесу найбільш напружені почуття.

Також судді КС не мають побоюватися, що незадоволені учасники конституційного судового процесу можуть їм помститися судовими позовами, звинувативши в упередженості або корупції. Покладання такого тягаря на суддів КС сприяло б не принциповому і безстрашному ухваленню рішень, а залякуванню».

77. У разі ухвалення суддями Конституційного Суду

актів про (1) обрання Голови Конституційного Суду, (2) надання згоди на затримання або утримання під вартою чи арештом, а також (3) звільнення судді КС з посади немає жодного з міркувань, узагальнених вище. Немає жодної «справи» — спірної або такої, що викликала б напружені почуття. Учасників конституційного судового процесу також немає. І немає навіть причини, яка б вказувала на потребу «принципового ухвалення рішення». Повна відсутність будь-якого з цих «традиційних атрибутів конституційного судового розгляду» також переконує Конституційний Суд у тому, що акти КС про (1) обрання Голови Конституційного Суду, (2) надання згоди на затримання або утримання під вартою чи арештом судді КС та

(3) звільнення судді КС з посади не є «судовими актами». II. Конституційна юриспруденція (офіційна конституційна доктрина) щодо тлумачення припису статті 1512 Конституції з погляду доктрини «непорушності матеріального ядра Зasadничого Закону»

78. Порушене перед КС у цій справі правове питання

також порушує, по суті, напроєкт серйозну проблему в контексті ліберального конституціоналізму, а саме: як примирити імунітет актів КС з «вічними конституційними цінностями»

[«незмінним (матеріальним) ядром Конституції»] — ціннісною основою конституційного демократичного порядку?

79. КС визнає, що з огляду на зміст норми статті 1512

Зasadничого Закону, якій Конституційний Суд у цьому Рішенні надає офіційну інтерпретацію, виникає певна «напруженість» у контексті співвідношення означеного припису та припису статті 55(1) Зasadничого Закону.

80. З огляду на те, що КС має діяти як стабілізаційний

центр, забезпечуючи гармонійність конституційного порядку, КС непохитний у тому, що його завданням є вирівнювання будь-якої напруженості в полі конституційної матерії через цілісну та взаємоузгоджену інтерпретацію конституційних приписів.

81. На тому, що орган конституційної юрисдикції має

відшукувати можливість узгодженого, наскільки можливо, тлумачення приписів Зasadничого Закону в разі виникнення ситуацій «напруженості» між конституційними нормами, наголошує у своїй юриспруденції й Федеральний Конституційний Суд Федеративної Республіки Німеччини (далі — ФКС ФРН), який постулював таке:

«Зasadничий Закон може розумітися винятково у цілісності. З цього слідує, що на конституційному рівні не може бути в принципі вищих і нижчих норм, що мають бути оцінені у співвідношенні між собою <...>, але не позбавляє важливості та притаманної ваги певних норм. Особливо це стосується питання тих окремих норм, що з огляду на пряме відсилання до законодавця певною мірою залежать від його волі або, навпаки, тих норм, що не можуть бути змінені, тобто тих, які проголошені незмінними⁴».

4 Цит. за: Dietze G. Unconstitutional Constitutional Norms -- Constitutional Development in Postwar Germany // Virginia Law Review. 1956. Vol.42, No. 1. P. 18 (дата звернення: 22.05.2025).

82. КС наголошує, що українська Конституція не

базується на ціннісному нейтралітеті, оскільки закріплює певні засадничі цінності українського суспільства, які конституціодавець наділив абсолютною недоторканістю задля забезпечення функціональної стабільності конституційного порядку.

83. А якщо брати як центральну точку системи

координат української Конституції ту позицію, що непорушні конституційні цінності зв'язують також і сам народ (суверена) як первинну установчу владу, то очевидно, що за такого розуміння вони (незмінні цінності Конституції, які становлять її ядро) підпорядковують собі й діяльність влади встановленої, якою є і Конституційний Суд, тобто на їхнє утвердження (захисту) та забезпечення згідно зі статтею 3(1) Зasadничого Закону має бути спрямована діяльність усіх конституційних акторів.

84. Отже, у контексті ціннісного виміру доктрини

«матеріального (непорушного) ядра Конституції» Конституційний Суд як одна з установлених влад так само є обмеженим вічними конституційними цінностями, які не можуть бути змінені, нівельовані чи жодним іншим способом заперечена їхня чинність за будь-яких обставин, і тим паче під час реалізації КС своїх повноважень як контролера дотримання принципів та цінностей конституційного демократичного порядку.

85. Важливо також зазначити, що підґрунтя для

формування концепції «непорушності ліберальної демократичної основи конституційного ладу» зумовила масштабна криза світового правопорядку, викликана нечуваними масштабами наслідків функціонування тоталітарних політичних режимів у середині ХХ сторіччя. З огляду на це та задля запобігання загрозам, які може становити мажоритарна демократія (наочним прикладом стало

функціонування у самому центрі європейської цивілізації — Федеративній Республіці Німеччина — антигуманістичного правопорядку, поміщеного у яскраву фольгу демократії та обрамленого атрибутами формальної законності), західна цивілізація широко впровадила ідеї, що становлять ціннісну основу сучасного ліберального конституційного порядку, а саме:

1) захист засадничих прав людини;

2) демократична форма правління; 3) принцип

поділу влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками; 4) верховенство Конституції.

86. Надалі у конституційній юриспруденції багатьох

держав на підставі цих базових ідей була сформована доктрина незмінних приписів конституції («незмінного ядра конституції» — «unamendable core»⁵).

87. Конституційний Суд Словенської Республіки в

одному зі своїх рішень виклав таке розуміння зазначеної концепції: «Саме той факт, чи містить конституційна норма ціннісне посилання, чи ні, передбачає, що можливо також створити внутрішню матеріальну ієрархію між конституційними нормами. Між нормами конституційного права та їхньою юридичною силою є значна матеріальна різниця, і в центрі цієї ієрархічної системи лежать засадничі конституційні норми, тобто конституційні норми, що становлять сутнісне ядро конституції⁶».

88. Понад те, у юриспруденції Конституційного Суду

Чеської Республіки наголошується на тому, що 5 Див. Kommers D. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany / 2nd ed. Durham and London: Duke University Press, 1997. P. 48.

6 2019/01/30 — L. ÚS 21/2014 -96 (105). URL:

https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/0/PL_+US+21_2014.pdf/233a617c-4dfd-4151-8a6b-16d180b27111 (дата звернення: 22.05.2025).

такі норми зв'язують безпосередньо і саму установчу владу: «Що стосується суттєвих атрибутів демократичної держави, що керується верховенством права, згідно зі статтею 9(2) Конституції Чеської Республіки вони залишаються недоторканими навіть для Установчих зборів⁷».

89. Якщо говорити про систему ціннісних координат

в межах українського конституційного порядку, то Конституційний Суд наголошує на тому, що матеріальним ядром Зasadничого українського Закону (його вічними приписами), а отже, й основою конституційного ладу України, є три яда цінностей, закріплена статтею 157(1) української Конституції. Такими цінностями конституцієдавець визначив (1) права та свободи людини й громадянина, (2) незалежність і (3) територіальну цілісність України.

90. Висновок про те, що саме цим фундаментальним

цінностям наданий особливий конституційний захист логічно випливає з формули статті 157(1) Зasadничого Закону, згідно з якою навіть у разі внесення змін до Конституції перелічені засади, які становлять основу конституційного ладу України, мають залишатись непорушними. Певні судді Конституційного Суду також дещо раніше вже висловлювалися про те, що вони поділяють цей підхід⁸.

91. За такого розуміння норма статті 151 2 Конституції

за жодних умов не може бути розтлумачена так, 7 2006/03/08 — Pl. ÚS 50/04. URL: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud/www/Decisions/pdf/Pl%20US%2050-04.pdf (дата звернення: 22.05.2025). 8 Окрема думка (розбіжна) судді Конституційного Суду Лемака В. В. стосовно Рішення від 16.09.2020 № 11-р/2020 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону «Про Національне антикорупційне бюро». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na11d710-20#Text> (дата звернення: 22.05.2025).

щоб це фактично означало нехтування публічною владою засадою зв'язаності засадничими цінностями, які Конституція оголошує недоторканими.

92. Тому КС твердо переконаний, що тлумачення

будь-якої конституційної норми, зокрема й припису статті 151 2 Конституції, неодмінно має надаватися також з погляду обов'язку Конституційного Суду захищати «незмінне (матеріальне) ядро конституції».

93. Одним з нуклонів (складників) «незмінного

(матеріального) ядра української Конституції» є засадниче право кожного на судовий захист.

94. Ключовим же складником права особи на

судовий захист є гарантії доступу до правосуддя, зміст яких визначається в статті 55(1) Конституції та розкривається в конституційній юриспруденції (офіційній конституційній доктрині), що сформована в практиці Конституційного Суду.

95. Стаття 55(1) Конституції передбачає загальне

правило, за яким права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Водночас стаття 55(2) Конституції, конкретизуючи зміст припису статті 55(1), гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

96. У своїй юриспруденції (офіційній конституційній

доктрині) Конституційний Суд послідовно обстоює підхід, за яким приписи статті 55(1) та (2) Конституції покликані забезпечувати широкі гарантії права кожного на доступ до правосуддя.

97. Згідно з тлумаченням КС «кожен має гарантоване

державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції (нині — в суді системи судоустрою, прим. наша — колегія суддів ВП КСУ) рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування,

посадових і службових осіб, якщо вважає, що їхні рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють його права і свободи чи перешкоджають їхньому здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді».

98. Аналогічну юридичну позицію єдиний орган

конституційної юрисдикції сформулював ще в одному своєму Рішенні, в якому зазначив, що «припис статті 55(2) Конституції потрібно розуміти так, що конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантоване кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і порядком, визначенім процесуальним законом»¹⁰.

99. Що стосується тих ситуацій, коли оскаржують

юридичні акти суб'єктів публічної адміністрації, то варто наголосити, що Конституційний Суд стоїть на позиції, згідно з якою «рішення, ухвалені суб'єктами владних повноважень, дії, вчинені ними під час здійснення управлінських функцій, а також невиконання повноважень, встановлених законодавством (бездіяльність), можуть бути оскаржені до суду відповідно до статті 55(1) та 9 Див. пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду від 25.11.1997 № 6-зп/1997 у справі № 18/1148-97 за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення статті 55(2) Конституції та статті 248 2 Цивільного процесуального кодексу (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді

неправомірних дій посадової особи). URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/6-zp.rtf> (дата звернення: 22.05.2025). 10 Див. пункти 1, 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду від 14.12.2011 № 19-рп/2011 у справі № 1-29/2011 за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення приписів статті 55(2) Конституції, статті 2(2), статті 17(3)(2) Кодексу адміністративного судочинства, статті 110(3), статті 236(2) Кримінально-процесуального кодексу та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення приписів статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу, статей 3, 4, 17 Кодексу

адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини). URL:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fccu.gov.ua%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fndf%2F19-rp%2F2011.doc&wdOrigin=BROWSELINK> (дата звернення: 22.05.2025).

55(2) Конституції. Для реалізації кожним конституційного права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів у сфері управлінської діяльності в Україні утворені а система адміністративних судів¹¹».

100. Також Конституційний Суд у своїй юриспруденції

сформував підхід, що «стаття 55 Конституції не визначає, які саме рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування чи посадових і службових осіб можуть бути оскаржені, а тому встановлює принцип, відповідно до якого в суді можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії та бездіяльність¹²».

101. Отже, КС послідовно обстоює юридичну позицію,

що конституційне право кожного на судовий захист, зокрема й у контексті оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної влади у сфері їхньої управлінської діяльності може бути реалізоване без жодних винятків. Ця конституційна юриспруденція (офіційна конституційна доктрина) Конституційного Суду є сталою, вона була неодноразово підтверджена та вдосконалена у низці інтерпретаційних актів КС.

11 Див. абзац перший підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду від 14.12.2011 № 19 -рп/2011 у справі № 1 -29/2011 за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення приписів статті 55 (2) Конституції, частини другої статті 2(2), статті 17(3)(2) Кодексу адміністративного судочинства, статті 110 (3), статті 236(2) Кримінально-процесуального кодексу та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення приписів статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства в аспекті статті 55 Конституції (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень

щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19 -рп/2011. URL:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fccu.gov.ua%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fndf%2F19-rp%2F2011.doc&wdOrigin=BROWSELINK> (дата звернення: 22.05.2025).

12 Див. абзац дев'ятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду від 25.11.1997 № 6 -зп/1997 у справі № 18/1148 -97 за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення статті 55(2) Конституції та статті 248 2 Цивільного процесуального кодексу (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи). URL:

<https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/6-zp.rtf> (дата звернення: 22.05.2025).

102. З огляду на зазначене КС постулює, що

конституційну юриспруденцію (офіційну конституційну доктрину) щодо тлумачення статті 1512 Конституції слід формулювати зважаючи також і на потребу розуміння приписів Зasadничого Закону в їхній цілісності та взаємоузгодженості, беручи до уваги насамперед ті принципи Зasadничого українського Закону, які становлять його «незмінне (матеріальне) ядро».

103. У цьому контексті Конституційний Суд зазначає,

що особлива роль права на судовий захист як недоторканної цінності конституційного ладу України визначається тим, що «суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їхні права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їхньої реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у взятті до провадження позовних та інших заяв, скарг, оформлених від повідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції не може бути обмежене¹³».

104. Тому КС наголошує, що визначаючи коло

правових актів, що можуть бути оскаржені до судів, зокрема й адміністративних, слід керуватися правилом, за яким правовий акт (нормативний чи індивідуальний) не може бути виведений з -під контроль судів, і насамперед адміністративних, щодо його відповідності правовому акту вищої юридичної сили та щодо 13 Див. пункти 1, 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду від 25.11.1997 № 9 -зп/1997 у справах № 18/1203 -97, № 18/1205 -97, № 18/1206 -97, № 18/1207 -97, № 18/1208 -97, № 18/1209 -97, № 18/1210 -97, № 18/1211 -97, № 18/1212 -97, № 18/1213 -97, № 18/1214 -97, № 18/1215 -97, № 18/1216 -97, № 18/1217 -97, № 18/1218 -97, № 18/1219 -97, № 18/1220 -97, № 18/1221 -97, № 18/1222 -97, № 18/1223 -97 та № 18/1314 -97 за конституційними

зверненнями громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води). URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/9-zp.rtf> (дата звернення: 22.05.2025).

дотримання належної правової процедури (due process of law) під час його ухвалення.

105. Висновок щодо неможливості скасування або

нівелювання в будь-який інший спосіб права на судовий захист зумовлюється і тим, що відповідно до приписів статті 1, статті 8(3) друге речення, статті 55(1) та (2) Зasadничого Закону утвердження держави, керованої верховенством права, неможливо уявити без гарантування кожному судового захисту прав і свобод, а також без функціонування механізму такого захисту.

106. Наведена позиція КС узгоджується також і зі

змістом міжнародних зобов'язань, які взяла на себе Українська держава відповідно до Конвенції про захист прав людини та засадничих свобод (надалі – Конвенція).

107. Одним з таких зобов'язань в контексті

порушеного у цій справі правового питання є те, що на підставі пункту 1 статті 6 Конвенції Україна має гарантувати кожному «<...> право на справедливий та публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, передбаченим законом, який розв'яже спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру <...>».

108. Згідно з практикою Європейського суду з прав

людини (надалі — ЄСПЛ або Страсбур ський Суд) «верховенство права в цивільних справах важко собі уявити без можливості отримати доступ до правосуддя. Принцип, згідно з яким спір цивільного характеру може бути переданий до суду, належить до числа загальноновизнаних засадничих принципів права; це справедливо і щодо принципу міжнародного права, який забороняє відмову в правосудді. У світлі зазначених принципів слід читати й § 1 статті 6 Конвенції» (див. рішення Страсбурського Суду у справі «Голдер проти Об'єднаного Королівства»

(Golder v. the United Kingdom¹⁴), §§ 34 та 35, від 21.02.1975, серія А, № 18). «§ 1 статті 6 Конвенції забезпечує кожній людині право на розгляд в суді будь-якого спору, що належить до її цивільних прав і обов'язків. Він визнає "право на суд", де право доступу, що розуміється як можливість ініціювати судове провадження у цивільних справах, становить тільки один з аспектів» (там само, § 36).

109. І хоча за твердження самого ЄСПЛ право на

доступ до суду не є абсолютним і може зазнавати обмежень, утім він (Страсбур ський Суд) послідовно підкреслює, що «такі обмеження не можуть звужувати або зменшувати доступ, що залишається в особи, таким способом або настільки, щоб порушити саму суть відповідного права. Крім того, обмеження не буде сумісним з § 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не має легітимної мети або якщо немає розумної пропорційності між засобами, що використовуються, і метою, яка має бути досягнута» [див. рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі «Бака проти Угорщини» (Baka v. Hungary¹⁵), № 20261/12, § 120, від 23.06.2016].

110. Водночас ЄСПЛ послідовно наголошує, що «для

того, щоб розв'язання питання щодо "цивільних прав та обов'язків" задовольняло вимоги § 1 статті 6 Конвенції, відповідний "суд" повинен мати юрисдикцію з розгляду всіх питань, які стосуються фактів і права, що стосуються спору, який перебуває на його розгляді. Вимога, згідно з якою суд або трибунал повинен мати "повну юрисдикцію", задовольняється, якщо Страсбурський Суд встановить, що відповідний судовий орган здійснив "достатню юрисдикцію" 14 Див. рішення Страсбурського Суду у справі «Голдер проти Об'єднаного Королівства» (Golder v. The United Kingdom), заява № 4451/70, від 21 .02.1975. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (дата звернення: 22.05.2025). 15 Див. рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі «Бака проти Угорщини» (Baka v. Hungary), № 20261/12, від 23.06.2016. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-163113> (дата звернення:

22.05.2025).

або забезпечив "достатній перегляд" у процесі, який розглядав відповідний орган» (див. рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі «Рамос Нунес де Карвальйо е Са проти Португалії» (Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal) № 55391/13, § 176, від 06.11.2018).

111. Також КС не може оминати своєю увагою те, що

досить подібне *mutatis mutandis* (з лат. «зважаючи на відповідні відмінності») правове питання у порівнянних до предмета цієї справи фактичному та юридичних контекстах було у фокусі уваги ЄСПЛ, а в рішенні, ухваленому за наслідками розгляду такого питання, було констатоване порушення права заявниці на доступ до суду, гарантованого статтею 6 § 1 Конвенції.

112. З-поміж іншого, у своєму рішенні у справі

«Кьовеші проти Румунії» (Kövesi v. Romania¹⁷) (заява № 3594/19, § 154, від 05.05.2020) Страсбурський Суд зазначив, що він «не переконаний, що заявниця мала доступний внутрішній засіб для ефективного захисту в суді в контексті того, що вона насправді мала намір оскаржити, а саме:

причини її усунення з посади головного прокурора Національного антикорупційного управління указом Президента від 09.07.2018, виданим на підставі рішення Конституційного Суду від 30.05.2018. Можливість <...> будь-якої перевірки доцільності причин, доречності стверджених фактів, на яких ґрунтувалось усунення, або виконання законних умов щодо його обґрунтованості була конкретно виключена.

Тому ступінь судового перегляду, доступного заявниці за обставин поточної справи, не можна вважати "достатнім". На думку ЄСПЛ, «це навряд 16 Див. рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі «Рамос Нунес де Карвальйо е Са проти Португалії» (Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal), № 55391/13, від 06.11.2018. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187507> (дата звернення: 22.05.2025). 17 Див. рішення Страсбурського Суду у справі «Кьовеші проти Румунії» (Kövesi v. Romania), заява № 3594/19, від 05.05.2020. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202415> (дата звернення: 22.05.2025).

чи можна узгодити із сутністю права на доступ до суду, що охоплює не тільки право на початок справи, а й право на розв'язання судом спору. Якщо наявна серйозна та справжня суперечка щодо правомірності втручання у цивільні права особи, що стосується або самої наявності, або обсягу ствердженого цивільного права, § 1 статті 6 дає право зацікавленій особі "право на розв'язання судом питання про застосування внутрішнього законодавства".

113. На підставі зазначених вище міркувань ЄСПЛ

зробив висновок, що «держава -відповідач порушила саму суть права заявниці на доступ до суду через конкретні межі перегляду її справи, встановлені в акті Конституційного Суду» (§ 157 цього ж рішення). У підсумку Страсбурзький Суд констатував порушення права заявниці на доступ до суду, що гарантує § 1 статті 6 Конвенції (див.

§§ 154–155 та §§ 157–158 зазначеного рішення).

114. За таких обставин під час розв'язання питання

щодо належного забезпечення права на справедливий судовий розгляд кожного, стосовно кого судді КС (1) або ухвалили акт, яким надали згоду на затримання або утримування під вартою чи арешт, (2) або ухвалили акт про звільнення з посади судді, КС зв'язаний принципами, сформульованими у згаданому рішенні ЄСПЛ у справі «Кьовеші проти Румунії» [(Kövesi v. Romania), заява № 3594/19, від 05.05.2020], головне щодо змісту гарантій доступу до суду для таких осіб.

115. З огляду на це КС постулює, що статті 55(1)

та 55(2) Конституції гарантують доступ до правосуддя (1) як особам, що обіймають посаду судді КС, і стосовно яких судді КС ухвалили акт, яким надали згоду на затримання або утримування під вартою чи арешт, (2) так і особам, що обіймали посаду судді Конституційного Суду, і стосовно яких судді КС ухвалили акт, яким звільнили таких осіб з посади

судді КС, якщо особи, прав, обов'язків та (або) інтересів яких стосується такий акт, вважають, що внаслідок ухвалення відповідного індивідуального акта Конституційного Суду їхні права були порушені. Своєю чергою гарантії права на справедливий судовий розгляд для таких осіб включають не тільки право на початок справи, а й право на розв'язання судом спору (ухвалення судового рішення по суті заявлених позовних вимог). Питання доступу до суду у відповідних справах набуває особливої значущості, бо традиційно тут наявна серйозна та справжня суперечка щодо правомірності втручання у цивільні права особи, що стосується або самої наявності, або обсягу ствердженого цивільного права. Інший підхід — щодо

неможливості розгляду відповідних спірних питань по суті — порушуватиме саму суть прав особи, яка обіймала чи обіймає посаду судді КС, на доступ до суду, передбаченого статтями 55(1) та 55(2) Конституції, зміст і обсяг гарантій якої кореспондує стандартам, які встановлює стаття 6 § 1 Конвенції.

За цих підстав Конституційний Суд України, засідаючи колегією суддів Великої палати, ухвалив:

1. Статтю 151 2 Конституції слід розуміти так: «є

остаточними та не можуть бути оскаржені рішення Конституційного Суду, якими Конституційний Суд розв'язує питання щодо: 1) відповідності Конституції (конституційності) законів та інших правових актів Національної (Верховної) Ради, актів Президента, актів Кабінету Міністрів, правових актів Національної (Верховної) Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційного тлумачення Конституції. Також є остаточними та не можуть бути оскаржені висновки Конституційного Суду, які Конституційний Суд розв'язує питання щодо: 1) відповідності

Конституції чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Національної (Верховної) Ради для надання згоди на їхню обов'язковість;

2) відповідності Конституції (конституційності)

питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; 3) дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста порядку імпідменту; 4) відповідності законопроекту щодо внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції».

2. Це Рішення Конституційного Суду України є

обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржене.

3. Рішення Конституційного Суду України також

належить оприлюднити у «Віснику Конституційного Суду».

СУДДІ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ:

_____	_____	Герасименко Владислав Альбукерк де Пінту Паулу
_____	_____	Барак Аарон Лорд Бінгем Томас
_____	_____	Гарлицький Лех Голмс Олівер Венделл молодший
_____	_____	Лорд Гейла Бренда Гінзберг Рут
_____	_____	Зімеґе Інета Кардозо Бенджамін
_____	_____	Кассен Рене Лімбах Юта
_____	_____	Маршалл Джон Нуссбергер Ангеліка
_____	_____	О'лірі Шіофра Познер Річард
_____	_____	Скалія Антонін Шайо Андраш

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)